

МАМЛАКАТ ТАШҚИ САВДО АЙЛАНМАСИНИ ОШИРИШДА АГРОЛОГИСТИКАНИНГ ЎРНИ

Салихов Саидамир Алишер ўғли,
катта ўқитувчи,

Тошкент давлат иқтисодий университети

Аннотация. Маълумки мамлакатнинг ташқи иқтисодий айланиши бутун мамлакат иқтисодиётининг энг асосий факторларидан бири бўлиб, бу мамлакатнинг халқаро майдондаги нуфузига бевосита таъсир ўтказди ва уни белгилаб беради. ақолада Ўзбекистоннинг экспорт – импорт салоҳияти, эришилаётган ютуқлар, мавжуд муаммо ва камчиликлар илмий асослаб берилган.

Калит сўзлар: экспорт-импорт, ташқи савдо баланси, иқтисодий тармоқ ва соҳалар, IT технологиялари, инновациялар, бизнес, самарадорлик.

Кириш

2022 йилнинг биринчи чорагида Ўзбекистон экспорти 2,4 баравар ошиб, 5,7 млрд. долларга етди. Экспорт таркибининг ярмидан кўпроғи олтин савдосидан иборат бўлди. Олтинни ҳисобга олмаганда, экспорт ўсиши 15,8 фоизга тенг бўлди. Импорт эса 44,6 фоизга ўсиб, 7,4 млрд. долларни ташкил этди.

Ташқи савдо умумий ҳажмидан экспорт 5,7 млрд. долларни (2021 йилнинг январь-мартга нисбатан 138,7 фоизга ёки 2,4 бараварга ўсган), импорт эса 7,4 млрд. долларни (ўсиш 44,6 фоиз) ташкил этди.

Натижада ташқи савдо айланиши савдоси 1,6 млрд. доллар миқдоридаги пассив балансни ташкил этди, бу 2021 йилнинг биринчи уч ойидагига нисбатан (2,7 млрд. доллар) учдан бир даража камдир.

Бугунги кунга қадар Ўзбекистон дунёнинг 160 та давлати билан савдо алоқаларини ўрнатган. Ташқи савдо айланишининг энг катта ҳажми Хитой (16,6%), Россия (14,2%), Қозоғистон (7,5%), Туркия (5,9%), Корея Республикаси (4,8%), Германия (2,9%) ва Қирғизистон (1,7%) билан қайд этилган.

2022 йилнинг январь-март ойларида экспорт қилувчи субъектларнинг умумий сони 3658 тани ташкил этди. Бу Давлат статистика қўмитаси маълумотларига кўра, олтинсиз экспорт ҳажмини 2,8 млрд. долларга етганини таъминлади. 2021 йилнинг шу даврига нисбатан бу 15,8 фоизга ўсган.

Шу билан бирга, олтин умумий экспортнинг ярмидан кўпроғини – 51,5% ёки 2,9 млрд. долларни ташкил этди. Spot нашрининг қайд этишича, март ойида январь-февраль ойлари айириб ташлаган ҳолда олтин

экспорти 609 млн. долларни ёки ойлик ҳажмнинг 36 фоизини ташкил қилган. Қимматбаҳо металллар сотуви сезиларли даражада секинлашгани Марказий банк маълумотларида ҳам қайд этилган. Ўтган йилнинг биринчи уч ойида Ўзбекистон олтин сотмаган.

Экспорт таркибида саноат товарлари улуши 19 фоиз (1,09 млрд. доллар), озиқ-овқат маҳсулотлари ва тирик ҳайвонлар 4,9 фоиз (281,8 млн. доллар), кимё ва шунга ўхшаш маҳсулотлар 4,3 фоизни (246 млн. доллар) ташкил этди.

2021 йилнинг дастлабки уч ойи давомида саноат маҳсулотлари экспорти 19,9 фоизга, металл буюмлар экспорти 85 фоизга, металл бўлмаган маҳсулотлар экспорти 30 фоизга, ип-калава ва газламалар экспорти 20,8 фоизга ўсди. Озиқ-овқат экспорти ўтган йилнинг январь-мартига нисбатан 23 фоизга, кимё маҳсулотлари экспорти 7,6 фоизга ошган. Автомобиль экспорти икки баравардан кўпроқ камайди.

Экспорт таркибида хизматлар 9,8 фоизни ташкил этиб, бу Ўзбекистонга 567,7 млн. доллар келтирди, бу ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 20,9 фоизга кўпдир.

Импорт таркибида машина ва транспорт ускуналари етакчи ўринда – 34,6 фоиз ёки 2,5 млрд. доллар, бу 2021 йилнинг шу даврига нисбатан 63,6 фоизга кўп, улар ортидан саноат товарлари – 18,4 фоиз ёки 1,36 млрд. доллар (+51,1%), кимёвий моддалар – 13,6% ёки 1 млрд. доллардан сал кўпроқ (+40,4%), озиқ-овқат ва тирик ҳайвонлар – 10,9% ёки 803,7 миллиард (+59%) ўрин эгаллади. Ҳайвонот ва ўсимлик мойлари ва ёғлар импорти деярли 30 фоизга қисқариб, 3,9 млн. долларни ташкил этди, улар умумий тузилишнинг 0,9 фоизини ташкил қилади.

529,7 млн долларлик хизматлар импорт қилинди (умумий тузилмада 7,2 фоиз), бу 2021 йилнинг январь-март ойларида нисбатан 46,4 фоизга кўпдир.

Юқоридаги статистик таҳлилга эътибор қаратадиган бўлсак, мамлакатимиз экспорт салоҳияти нисбатан табиий ресурслар ҳамда товар хомашё воситаларига боғланиб қолган. Импорт маҳсулотлари таркибида эса машина ва транспорт – техника ускуналари, саноат товарлари, кимёвий моддалар етакчи ўриндадир. Шунинг алоҳида таъкидлаш керакки, аксарият импорт маҳсулотлар учун хомашёларни ўз ҳудудимиздан ўзлаштириш имконияти бўлса-да, юқоридаги соҳаларда интеллект ҳамда инновацияга асосланган ишлаб чиқариш тўлиқ йўлга қўйилмагани, транспорт – логистика масалаларида камчиликлар мавжудлиги, тизимли ишлар йўлга қўйилмагани оқибатда харажатларнинг ошишига, ташқи савдо балансида импорт кўрсаткичлари ортиб боришига ҳамда табиий ресурсларимизни ортиқча экспорт қилишимизга сабаб бўлмоқда.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили Товар ва маҳсулотларни экспорт қилишда логистика хизматидан фойдаланишнинг назарий ва услубий асослари кўпчилик хорижлик ва маҳаллий олимлар томонидан тадқиқ қилинган. Энг аввало, хорижий олимларнинг логистика тушунчасига берган умумий таърифларини ўрганиш мақсадга мувофиқ. Хусусан, А.Н. Родников “Логистика. Терминологический словарь” китобида логистикага “режалаштириш, транспортда ташиш, сақлаш ва бошқа материалларни ва номатериал ҳаракатларини бошқариш ва назорат қилиш, ишлаб чиқариш корхонасигача материал ва хомашёлар ҳаракатланиш жараёнларини такомиллаштириш, заводлар ичида хомашё, материал ва ярим фабрикатларни қайта ишлаш, тайёр маҳсулотларни охириги талаблар ва манфаатларга мувофиқ истеъмолчиларга етказиб бериш ҳамда тегишли ахборотларга ишлов бериш, етказиб бериш ва сақлашдир” дея таъриф берган. Т.В. Косарева, И.Г. Смирнов “Транспортная логистика: Учебное пособие – М.: Центр учебной литературы, 2008. – 224с.” асарида умумий логистикага талабларни тўлиқ қондириш мақсадида хомашё, материаллар, тугатилмаган ишлаб чиқариш, тайёр маҳсулот, хизмат, молия ва истеъмол жойигача (қабул қилиш, жўнатиш, ташқи ва ички ўзгаришларни қамраб олган) вужудга келадиган оқимдан хабардор қиладиган илова қилинган ахборотлар оқимларини етарли даражада ва самарали (ҳаражат ва вақт нуқтаи назаридан) бошқариш жараёнидир, дея таъриф берган. Логистикага оид таърифлар орасида Мичиган давлат университети профессори, профессионал маркетинг Д. Бауэрсон “Логистика. Книга-М.: ОЛИМП БИЗНЕС, 636 стр. 2018 г.” китобида “Логистика инфратузилмаси ишлаб чиқариш объектлари, ахборот воситалари, транспорт компаниялари ва уларнинг имкониятлари, омборхоналар, юklarни ташиш, қадоқлаш, инвентаризацияни бошқариш, юklarни юклаш-тушириш терминаллари ва чакана дўконларга тегишлидир” дея таъкидлаб ўтган ҳамда ушбу таъриф бугунги замонавий логистикага берилган энг муносиб таърифлардир. Резер С.М. ўз илмий изланишларида логистикага “ўз ишида ўзгаришлар шароитида минтақавий транспорт тизимларини бошқариш моделлари ва муаммолари кўриб чиқилган. Мамлакат ишлаб чиқариш-транспорт тизимида транспорт турларининг ўзаро таъсир усуллари, транспорт ишлари бозорини прогнозлаш методологияси ва магистрал йўл транспортида юклаш ишларини режалаштириш принциплари тўлиқ таҳлил этган” дея қатъий қарорга келган. M Englund, T. R., Zhou, M., Duffey, K. J., & Kraak, V. I. ((2020). A Qualitative Study to Understand Stakeholders’ Views About the Fruits & Veggies (FNV) Social Marketing Campaign to Promote Fruit and Vegetable Consumption in the United States. Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics) ўз илмий ишларида мева- сабзавот маҳсулотларининг сотув хизматлари ва маркетинг масаласини кўриб чиққан бўлса, Джеймс С.Джонсон, Дональд

Ф.Вуд, Дэниел Л.Вордлоу, Поль Р.Мерфи-мл. (Modern logistics (Современная логистика). Учебное пособие. – М.: “Вильямс”, 2015) илмий изланишларида замонавий логистика концепцияси масалалари кенг ёритилган. Томас Кук ва Келлей Раиа (Mastering import and export management, 2017, ISBN 9780814438213) импорт ва экспорт менежментини илмий – амалий томонлама очиб берган. Уша Киран Раи (Export-Import And Logistics Management, Usha Kiran Rai, ISBN 9788120340169) илмий фаолиятида доимий тарзда экспорт – импорт муносабатлари ва таъминот занжири каналлари интеграциясини илмий асослаб боради. Шунингдек. Себастиан Лопполло доимий тарзда импорт – экспорт муносабатларини тадқиқ этади. (Import/Export: Guidelines for International Trade Kindle Edition, Mirabel Publishing; 3rd edition (January 14, 2018)) россиялик олимлардан Декамбаева Римма Владиславовна (Исследование устойчивого потребления и устойчивого маркетинга. «SCI-ARTICLE» (декабрь)) ўз мақоласида мева – сабзавот маҳсулотлари истеъмоли ва маркетинг хизматлари бўйича илмий изланишлар олиб боришган. Маҳаллий олимлардан Салимов Б.Т., Юсупов М.С. Ўзбекистонда мева-сабзавот маҳсулотлари етиштириш ва экспорт қилишни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш йўналишлари бўйича илмий изланишлар олиб борган.

Аммо таъкидлаб ўтганимиздек мамлакатимизда маҳсулот ва товарларни экспорт қилишда логистика хизматидан самарали фойдаланиш масалалари жуда кам ўрганилган бўлиб, тадқиқотимизнинг олдинги тадқиқотлардан фарқли жиҳати ҳам шундаки, биз ўз мақоламизда мамлакатимизнинг логистик салоҳиятини таҳлил қилиш асносида экспорт-импортни самарали амалга ошириш масалаларини тадқиқ этишга бағишлаймиз.

Ўзбекистонда мева-сабзавот маҳсулотлари экспортида корпоратив логистик тизимларни такомиллаштириш йўналишлари бўйича мавжуд бўлган илмий тадқиқотларни ўрганиш, тариф ва нарх шаклланишини қиёсий солиштириш, статистик маълумотларни ўрганиш ва иқтисодий жиҳатдан таққослаш ва таҳлил қилиш, мантиқий фикрлаш, илмий абстракциялаш, маълумотни гуруҳлаш, анализ ва синтез усулларида кенг фойдаланилган.

Тадқиқот методологияси

Иқтисодийнинг турли соҳаларида товарлар ва хизматларнинг экспорт – импорт кўрсаткичларини ўрганиш асосий вазифа бўлиб, бу давлатлараро экспорт – импорт муносабатларини янада ривожлантиришнинг асосий йўналишларини аниқлаш имконини беради. Регулятор таҳлилларига кўра, логистика бўйича муаммолар сақланиб қолаётгани импорт маҳсулотлар нархи юқори шаклланишига сабаб бўлмоқда. Бу тенденция келгуси ойларда ҳам сақланиб қолиши мумкин.

Таҳлил ва натижалар

Ўтган йилларда амалга оширилган ва жорий йилда давом этаётган фискал рағбатлантиришларнинг ички нархларга оширувчи таъсирлари давом етмоқда. Хусусан, фундаментал омиллар ҳисобига базавий инфляция ўсувчи динамикани ҳосил қилиб, унинг умумий инфляциядаги ҳиссаси ошиб бормоқда.

Маҳсулотлар таклифи билан боғлиқ логистик муаммоларнинг сақланиб қолаётганлиги ва асосий импорт маҳсулотлари нархларининг юқори шаклланаётганлиги келгуси ойларда ҳам истеъмол бозорларидаги нархларга оширувчи таъсир кўрсатиши мумкин. Йилнинг қолган қисмида асосан ноозиқ-овқат товарлари нархлари бўйича хавотирлар бор.

Шу билан биргаликда, куз ойларида иқтисодий фаолликнинг янада жонланиши ва қишлоқ хўжалиги соҳасида даромадларнинг мавсумий ошиши ички истеъмол бозорида йил сўнгигача қўшимча талабни шакллантириб боради. Куз-қиш мавсумида айрим ёқилғи-энергетика маҳсулотлари ва иситиш воситаларига бўлган талабнинг ортиши, ташиш ва етказиб бериш хизматлари нархларининг ўсиши бўйича ҳам хавотирлар юзага келади.

Глобал иқтисодийдаги ўзгарувчан вазият, халқаро молия бозорларида шароитларнинг қатъийлаштирилиши ва инфляцион жараёнлар натижасида юзага келаётган ноаниқликлар, макроиқтисодий прогнозлар ва баҳолашларни амалга оширишни мураккаблаштиради.

Жаҳонда ва савдо ҳамкорларида иқтисодий ўсиш бўйича кутилмалар аввалги прогнозларга нисбатан ёмонлашган, шунингдек асосий хомашё товарлари нархларининг ҳам пасайиб бориш тренди кузатилмоқда. Бу ўз навбатида, келгусида ташқи талаб ҳажмига таъсир кўрсатиши мумкин.

Мавжуд инфляцион жараёнлар, пул-кредит шароитлари, импорт инфляцияси таъсирининг сақланиб қолаётганлиги ва юқори ноаниқликлар шароитида йил якуни бўйича инфляция даражаси 12-14 фоизли прогноз коридорининг қуйи чегарасига яқин даражада шаклланиши борасидаги охириги прогнозлар ўзгаришсиз қолдирилди.

Бугунги кунда мамлакатимизда экспорт – импорт муносабатларини ривожлантиришда агрологистика ҳамда агросаноат мажмуаларининг ҳам аҳамияти беқиёсдир. Агросаноат мажмуининг етакчи тармоқларидан бири ҳисобланган мева- сабзавотчиликни ривожлантириш аҳолини сифатли озиқ-овқат маҳсулотлари, sanoat корхоналарини эса хомашё ресурсларига бўлган талабини узлуксиз қондириш имкониятини беради. Қолаверса, Ўзбекистон мева-сабзавотчилик маҳсулотлари етиштириш учун потенциали юксак sanoat товарлари ишлаб чиқариш салоҳиятига эга мамлакатдир.

Ҳозирги кунда бутун дунёда ҳукм сураётган пандемия ва карантин қанча вақт давом этишидан қатъи назар, аҳолининг озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган эҳтиёжи камаймаслиги учун мева-сабзавотчилик тармоқларида маҳсулот етиштириш ҳажмини янада ошириш, мавжуд ресурслардан самарали фойдаланиш муҳим вазифа ҳисобланади.

Мева-сабзавотчилик маҳсулотларини ўз вақтида етиштириш, сақлаш ва логистика масалалари, жумладан, истеъмолчига етказиб бериш, харид қилиш тизими аграр тармоқда муҳим бўғин ҳисобланади. Аммо ушбу занжир тизими тўлиқ шаклланмаганлиги, такомиллашмаганлиги сабабли ҳар йили мева-сабзавот маҳсулотларининг катта миқдори истеъмолчига вақтида етиб бормади. Қуйида айрим ҳолатларнинг сабаблари келтириб ўтилган:

маҳсулотларни харид қилиш тизимидаги бўшлиқ ва камчиликлар.

– Ишлаб чиқарилган мева-сабзавот маҳсулотларининг 60 фоиздан ортиғи деҳқон хўжаликлари ва аҳолининг шахсий ёрдамчи хўжаликлари ҳиссасига тўғри келади, аммо юридик шахс мақомидаги деҳқон хўжаликларининг улуши 10 фоиздан кам. Шу билан бирга, юридик шахс ташкил қилмасдан деҳқон хўжаликлари билан шартнома тузиш ва ҳисоб-китобларни амалга ошириш учун механизм мавжуд эмас;

– келгуси йил учун давлат ёки экспортёр ташкилот буюртмасини шакллантиришда, буюртма шартномалари бўйича ишлаб чиқарувчиларга аванс тўловларини таъминлаши керак, чунки буюртма бўйича мева-сабзавот маҳсулотларини жойлаштириш учун масъул бўлган ташкилотларда бундай аванс учун етарли маблағ йўқ.

“Шу билан бирга, мева-сабзавот маҳсулотларини ишлаб чиқариш, сақлаш, қайта ишлаш ва сотиш соҳасидаги илғор тажриба таҳлили ушбу маҳсулотларни ишлаб чиқарувчиларнинг кооперациясини ривожлантиришни самарали рағбатлантириш зарурати мавжудлигини кўрсатмоқда”.

Аграр тармоқнинг муҳим бўғини ҳисобланган мева-сабзавотчилик юртимизда хусусий сектор ривожланишининг асосий йўналишларидан бирини ташкил этади. Йилига 20 миллион тоннадан зиёд мева-сабзавот маҳсулотлари етиштирилмоқда. Аммо маҳсулотнинг қарийб 80 фоиздан ортиғи қайта ишланмасдан қолмоқда. Бу эса мева-сабзавотчилик тармоғида қўшимча қиймат занжирини яратиш вазифасига алоҳида эътибор қаратиш лозимлигини кўрсатмоқда.

– “Бугунги кунда республикада 240 мингдан ортиқ қишлоқ хўжалиги техникаси, шундан 52 мингта тракторлар мавжуд. Тракторлар билан таъминланганлик даражаси сабзавот ва полизчиликда – 54 фоизни, боғдорчилик ва узумчиликда – 48 фоизни ташкил этиб, шундан боғдорчиликка ихтисослашган тракторларнинг 57 фоизи, транспорт

тракторларининг 41 фоизи, ҳайдов тракторларининг 31 фоизи ўз хизмат муддатларини ўтаб бўлган. Мазкур масалани ижобий ҳал этиш мақсадида Президентимиз томонидан яқинда имзоланган қарорда “Қишлоқ хўжалиги машинасозлигини жадал ривожлантириш, аграр секторни қишлоқ хўжалиги техникалари билан таъминлашни давлат томонидан қўллаб-қувватлашга оид чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорга асосан, мева-сабзавотчиликка ихтисослашган кластерларда 2019-2025 йилларда 100 мингдан ортиқ янги қишлоқ хўжалиги техникаси, жумладан, 18 минг 744 та мева-сабзавотчиликка мослаштирилган техникалар ишлаб чиқарилиб, жойларга етказиб берилиши белгиланган”

Шунинг учун ҳам республикадаги мева-сабзавотчиликка ихтисослашган кластерларда соҳани замонавий-инновацион техникалар билан таъминлашга муҳим эътибор қаратилиши лозим. Бу эса ўз навбатида соҳанинг механизациялаш даражасини ошириш, агротехник тадбирларни ўз вақтида бажариш ҳисобига харажатлар камайиб, ҳосилдорликни сезиларли ошириш имкониятини беради.

Хулоса ва таклифлар

Мева-сабзавотчилик соҳасининг иқтисодий томондан ўсиши мавжуд ички ресурслардан фойдаланишни янада кенгайтириш ҳисобига бўлиши керак эмас, балки маҳсулотларни сифат жиҳатидан замон талабларига жавоб берадиган рақобатбардош ишлаб чиқариш кооперацияси ва кластерлар тизимини жорий этиш ҳисобига эришиш мумкин.

Мева-сабзавотчилик тармоғини барқарор ривожлантиришдаги муаммо ва камчиликлар:

- ерга бўлган муносабатни тубдан ўзгартириш керак, бунинг асосий калити шартнома (жумладан, фьючерс шартномаси) асосида уй хўжаликлари ва деҳқон-фермерлар билан маҳсулот етказиб бериш бўйича тизим яратилмаганлиги;

- ички истеъмол бозорини қиш-баҳор мавсумида ҳам мева-сабзавот маҳсулотлари билан барқарор таъминлаш мақсадида уларни захирага ғамлаш, шунингдек, озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи маҳаллий корхоналар эҳтиёжини таъминлаш бўйича **бўйортма тизими** жорий этилмаганлиги;

- барча тоифадаги ишлаб чиқарувчилар бир вақтнинг ўзида маҳсулот етиштириши натижасида бозор ўрганиши, харидор қидириши ва маҳсулотни сотиш билан боғлиқ ҳаракатининг самарали имкониятга эга эмаслиги;

- экспорт имкониятларини кенгайтиришдаги асосий муаммолардан бири мева ва сабзавот маҳсулотларининг 60 фоизидан ортиғи майда деҳқон хўжаликлари ҳамда томорқа ер эгалари томонидан етиштирилиб, экспортга йўналтирилган қўшилган қиймат занжирида улар иштирокининг пастлиги;

– ишлаб чиқарувчиларнинг даромад даражаси пастлиги, уларнинг ижтимоий шароитларини яхшилашга алоҳида эътибор қаратилмаганлиги;
– уруғчилик, кўчатчилик, тупроқшунослик, ўсимликлар ҳимояси, ирригация, стандарт, сертификация тизими ривожланмаганлиги ҳамда маҳсулот етиштирувчилар вақтида керакли маълумотларга эга эмаслиги;
– кооперация, маркетинг ва логистика тизимларининг ривожланмаганлиги;

– ресурс-тежамкор замонавий сақлаш, қайта ишлаш, саралаш ва қадоқлаш технологиялари жорий этилмаганлиги ва бошқалар.

Мева-сабзавотчилик кластерларида асосий эътибор етиштириладиган маҳсулотлар миқдорини ошириш ва сифатини яхшилаш орқали фақат аҳоли даромадларини кўтаришга қаратилмасдан, шунингдек, атроф- муҳитнинг муҳофазасига қаратилган бўлиши керак. Бошқача қилиб айтганда, асосий мақсад – максимал ҳосил олиш эмас, балки иқтисодий самара берувчи ва сифатли ҳосилдорликка қаратилиши зарур.

Бунинг учун:

– республикада мева-сабзавотчиликни барқарор ривожлантиришни ўз олдига мақсад қилиб қўйган мева-сабзавотчилик кластерларининг аниқ ташкилий, иқтисодий, ҳуқуқий механизми яратилиши;

– мева-сабзавотчиликни ривожлантирилиши бўйича амалга ошириладиган чора-тадбирлар маҳсулот ишлаб чиқаришни кўпайтириш билан бирга, ишлаб чиқарилган маҳсулотларнинг сифатини яхшилашга, уларни ички ва ташқи бозорларда сотилишига ҳамда деҳқончилик ва чорвачилик ўртасидаги мувозанатни таъминлашга қаратилиши;

– мева-сабзавотчилик кластерлари иштирокчиларининг манфаатларини тўлиқ инобатга олувчи, уларни рағбатлантирувчи ва қўшилган қийматни оширишга хизмат қилувчи аниқ механизм яратилиши;

– мева-сабзавотчилик кластерлари иштирокчилари ўртасида шартномавий-ҳуқуқий муносабатлар такомиллаштириши;

– кимёвий воситалардан фойдаланишни тартибга солиш, соҳада биологик усулларни кенг қўллашни рағбатлантириш, илғор технология ва усуллардан самарали фойдаланишни таъминлаш мақсадида қишлоқ хўжалиги ходимларининг (фермер ва сервис хизмати кўрсатувчилар) билим ва малакасини ошириш масалалари ҳал қилиниши лозим.

– ҳозирги кунда мева-сабзавотчилик маҳсулотларини етиштириш, сақлаш, қайта ишлаш ва истеъмолчиларга етказиб бериш жараёнларида интеграцион алоқаларнинг кучайиши кузатилмоқда. Бу жараёнда агрокластерларнинг алоҳида ўрни борлигини таъкидлаш жоиз.

Хулоса қилиб айтганда, мамлакатимизда амалга оширилаётган ислохотларнинг ҳозирги босқичида ушбу чора-тадбирларни амалга ошириш, мева-сабзавотчиликни узоқ муддат барқарор ривожланишини

таъминлаб, тармоқ самарадорлигини ошириш орқали республикада озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш, бандлик ва миграция масалаларини ҳал этиш, экспорт салоҳиятини ҳамда халқимизнинг турмуш шароитини ошириш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мева-сабзавотчилик соҳасида қишлоқ хўжалиги кооперациясини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-4239, 2019 йил 14 март.
2. А.Н. Родников “Логистика.Терминологический словарь”
3. Т.В. Косарева, И.Г. Смирнов “Транспортная логистика: Учебное пособие – М.: Центр учебной литературы, 2008. – 224с.”
4. Д. Бауэрсокс “Логистика. Книга-М.: ОЛИМП БИЗНЕС, 636 стр. 2018 г.”
5. M Englund, T. R., Zhou, M., Duffey, K. J., & Kraak, V. I. ((2020). A Qualitative Study to Understand Stakeholders’ Views About the Fruits & Veggies (FNV) Social Marketing Campaign to Promote Fruit and Vegetable Consumption in the United States. Journal of the Academy of Nutrition and Dietetics)
6. Джеймс С.Джонсон, Дональд Ф.Вуд, Дэниел Л.Вордлоу, Поль Р.Мерфи-мл. (Modern logistics (Современная логистика). Учебное пособие. – М.: “Вильямс”, 2015)
7. Томас Кук, Келлей Раиа (Mastering import and export management, 2017, ISBN 9780814438213)
8. Export-Import And Logistics Management, Usha Kiran Rai, ISBN 9788120340169
9. (Import/Export: Guidelines for International Trade Kindle Edition, Mirabel Publishing; 3rd edition (January 14, 2018)
10. Декамбаева Римма Владиславовна (Исследование устойчивого потребления и устойчивого маркетинга. «SCI-ARTICLE» (декабрь)
11. Sobirovna, Dilorom Kosimova, and Adashev Azimjon O'rinboyevich. "Directions for increasing product competitiveness in industrial enterprises." Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR) 8.7 (2019): 29-35.
12. Abrorjon, Kucharov, and Ishmanova Dinora. "XALqARO BIZNESDA GLOBALASHUVNING ROLI." Архив научных исследований 1.1 (2021).
13. Rahman, Yahia Abdul. "The Art of Islamic Banking and Finance: Tools and Techniques for Community-Based Banking." (2010).
14. Kucharov, Abror S., et al. "Digitalization of the Strategic Management Systems of the Oil and Gas Industry Enterprises." Big Data in the GovTech System. Springer, Cham, 2022. 119-125.
15. Хўжаев, Фазлиддин Элмуродович. "БУХОРО ВИЛОЯТИДА МАҲСУЛОТЛАР ЭКСПОРТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ТИЗИМИНИ САМАРАЛИ БОШҚАРИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ." Иқтисодиётда инновация 10.3 (2020).

16. Абдуллаева М. (2022). Economic aspects and financial sources of terrorism. in Library, 22(1), 24–33. извлечено от <https://inlibrary.uz/index.php/archive/article/view/8758>